

Kim Daha Çok Biliyor?

Nureddin Yıldız'ın "Hadislerle Diriliş" (153.) dersidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّم عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah’a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.

Halk bilgileri düzeyinde malumumuz olan bir ‘Hızır’ bilgimiz vardır. Kur’an-ı Kerim’in Kehf suresindeki ayetlerde zikredilen ve sahih hadislerde de geçen bu zatın peygamber veya evliyadan biri olduğu düşünülmektedir. Âlimler Hızır aleyhisselamın vasfı hakkında kesin bir bilgi bulunmadığını söylemektedirler.

Musa aleyhisselam ile Hızır aleyhisselamın bir buluşmasını kitabımız Kur’an-ı Kerim bize bazı ayrıntılarıyla birlikte izah etmektedir. Kur’an’ın bir ders ve eğitim kitabı, rehber vasıflı bir kitap olarak Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin en çileli günlerinde indirilmiş Kehf suresinde bu hadiseyi anlattığını evvela not etmeliyiz. Kur’an’ı ders kitabı ve ibret alınacak bir rehber olarak bilen müminlere, Musa ve Hızır’ın -aleyhimesselem- kıssasından da ibret verici dersler mutlaka bulunacaktır. Ancak söz konusu dersler efsane düzeyine veya yaptığımız birtakım işleri kılıflandırmaya çekilirse Kur’an’ımızın bu hadiseyi anlatmasındaki maksat da kaybolur.

Bu sebeptendir ki Musa aleyhisselam gibi bir peygamberin Hızır aleyhisselam ile buluşturulmasındaki hikmeti dahi derin şekilde düşünmemiz gerekir. Bazı Müslümanlar, bilmeden yaptıklarını düşünmek isteriz, Hızır aleyhisselamı adeta peygamberler üstü ve hiç ölmeyip devamlı yaşayan, olağanüstü birtakım özelliklerinin de dünya üzerinde yüzyıllardır görülmekte olduğu bir şahsiyet diye görürler. Bu hayalî şahsiyet, dünyada yaşanmakta olup kötüye doğru seyreden işleri tersine çevirmek için doğru anlarda müdahalelerle olayları şekillendirir ve olayların ‘istendiği gibi’ iyi şekilde bitmesini sağlar. Böyle bir tasavvur Allah’ın ayetlerine terstir ve dinimizde yeri de olamaz. Hızır aleyhisselam ölümlü bir insandır ve ölmüştür. Ayet-i kerime Peygamber aleyhisselam Efendimiz’e hitaben, “Senden önce kimseye ölümsüzlük vermedik” (Enbiyâ, 34) buyurmaktadır.

Kissada geçtiği üzere Hızır aleyhisselam, Musa aleyhisselam ile buluştuğunda insan aklına ters gelecek bazı işler yapmıştır. Allah, Hz. Musa’ya bir ders vermek istemiş ve bunun için iki kulunu buluşturmuştu. Binlerce sene önce vuku bulan bu hadiseyi unutulup gitmesi de mümkünken Kur’an’ına koyan ve ölümsüzleştiren Rabbimiz, demektir ki bizim bunu bilmemizi ve kendimiz için yol gösterici dersler çıkarmamızı dilemektedir. İmanımıza ve günlük amellerimize etki edeceğini ümitle ve okuyacaklarımızın tarihten alıntılanmış sıradan bir hikâye olmadığının da bilinciyle konumuza girelim.

Buharî’de geçen bir hadis-i şerif (122), Kur’an’da anlatılana nispetle biraz daha fazla ayrıntı vermektedir. Efendimiz aleyhisselam bu iki mübarek insanın buluşma sebebini de söylemektedir:

“Musa, İsrailoğulları’na konuşma yapmak üzere ayağa kalkmıştı. Kendisine ‘En âlim insan kimdir?’ diye soruldu. Musa da (vahiy bana geliyor diye düşünerek) ‘En âlim insan benim’ dedi. Allah bu konuda bilgiyi Allah’a bırakmadığı için Musa’yı azarladı ve ona, ‘İki denizin birleştiği yerdeki kullarımdan bir kul senden daha bilgilidir’ buyurdu. Musa, ‘Ya Rabbi, o kula nasıl gidebilirim?’ diye sorunca Allah ona şöyle buyurdu: ‘Kendine bir sepet içinde bir balık al. Yola çık. Onu kaybettiğinde o kulu bulacaksın.’

Musa yanına hizmetçisi Yuşa bin Nun’u alarak yola düştü. Yanlarında sepet içinde bir balık taşıyorlardı. Kayanın birinin yanına varınca başlarını kayaya koyup uyuyakaldılar. Balık sepetten çıkarak kurtuldu ve denizde iz bırakarak gitti. Denizde böyle bir izin bulunmasına Musa ve hizmetçisi şaşırdılar. Uyandıktan sonra o gecenin kalan kısmında ve gündüz yola devam ettiler. Sabah olunca Musa hizmetçisine, ‘Yemeğimizi getir, yiyelim. Bu yolculukta gerçekten çok yorulduk’ dedi.

Musa, gitmesinin emredildiği yeri geçmeden önce yorgunluk duymamıştı. Hizmetçisi, ‘Gördün mü? Kayanın dibinde barındığımızda ben balığı unutmuştum’ deyince Musa, ‘Heh! İşte aradığımız da buydu’ dedi.

Bunun üzerine kendi izlerine baka baka geri döndüler. Kayanın yanına geri gelince orada elbisesine bürünmüş bir adam gördüler. Musa o adama selam verdi. Hızır olan o adam, ‘Hayret, senin bulunduğun yerde bu selam ne arıyor?’ dedi. Musa, ‘Ben Musa’yım’ dedi. Hızır da ‘Şu, İsrailoğulları’nın Musa’sı mı?’ diye sorunca Musa, ‘evet’ diye cevapladı. Daha sonra Musa, Hızır’a şöyle sordu: ‘Sana öğretilen bütün ilimden bana öğretmen için sana tâbi olayım mı?’

Hızır ona, ‘Sen benimle birlikte sabredemezsin. Musa, bak, bende Allah’ın kendi ilminden verdiği öyle bir ilim var ki sen onu bilemezsin. Sende de Allah’ın verdiği öyle bir ilim var ki onu da ben bilemem’ dedi. Musa cevap olarak ‘Sen inşallah beni sabırlı bulacaksın’ dedi ve onun hiçbir emrine isyan etmeyeceğini söyleyerek kendisini kabul etmesini istedi.

Bunun üzerine ikisi deniz sahilinde yürümeye başladılar. Denize açılmak için gemileri yoktu. Bir gemi yanlarına uğradı, onları taşımaları için gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır’ı tanıdılar ve onlardan ücret istemeden gemide yolcu olmalarına izin verdiler. O sırada bir serçe gelerek geminin kenarına kondu ve denizden iki damla su aldı. Hızır, Musa’ya dedi ki: ‘Musa, benim ilmim ve senin ilmin, bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile Allah’ın ilminden eksiltmiyor, dikkat et.’

Sonra gemiye bindiler. Hızır gemi tahtalarından birini söktü. Musa dedi ki: ‘Adamlar bizi gemiye ücretsiz aldıkları hâlde sen içindekileri boğmak amacıyla mı gemiyi deliyorsun!’ Hızır, ‘Sen benimle birlikte sabredemezsin, demedim mi sana?’ diye karşılık verdi. Musa, ‘Dalgınlığımdan dolayı sorumlu tutup bana güçlük çıkarma, affet beni’ dedi. Musa’nın bu itirazı gerçekten de dalgınlık eseri idi.

İkisi yolculuklarına devam ettiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, başka çocuklarla oynuyor. Hızır, çocuğun başını eliyle kopardı. Musa, ‘Katil olmayan bir çocuğu günahsız yere öldürdün sen!’ dedi. Hızır, ‘Sen benimle birlikte sabredemezsin, demedim mi sana?’ dedi.

Yolculuklarına devam ettiler. Nihayet bir köye varınca orada konaklamak istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Başka yere gitmek zorunda kaldılar. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır eliyle işaret ederek duvarı düzeltti (yıkılmasını engelledi). Musa, ‘Sen parayla yapılacak bir işi bu adamlar için parasız yaptın, onlar bizi misafir olarak bile kabul etmemişlerdi’ deyiverince Hızır, ‘İşte artık ayrılıyoruz. Sen sabırsız bir adamsın’ diye karşılık verdi.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki: Allah, Musa’ya rahmet etsin, ne güzel olurdu da sabretseydi ve bu maceranın sonunun ne olacağını öğrenseydik.”

Hadisenin devamında Hızır aleyhisselam, olup bitenlerin mahiyetini Hz. Musa’ya “Ne olduğunu sana öğreteyim” diyerek şunları anlatıyor: (Meal) “O adamlar bizi gemiye ücretsiz alarak iyilik yaptılar. Elbette bizim de onlara iyilik yapmamız gerekirdi. Ben de onlara iyilik yaptım. Çünkü o geminin güzergâhında korsanlar bekliyor ve sağlam gemileri ele geçiriyorlardı. Ben geminin tahtasını söktüm ve korsanlar o gemiyle uğraşmak istemediler. Onların hem hayatını kurtardık hem gemilerini.

Çocuğun ise büyüdüğünde çok kötü işlere bulaşacağı belliydi. Büyümesini engelledim ve çocuğun cennetlik olmasını sağladım. Sen ise sadece bir cinayet gördün, gerisini göremediğin için bir şey anlamadın.

Köydeki duvarı da şunun için düzelttim: O duvar iki yetim çocuğun duvarıydı. Babaları ölmeden önce duvarın altına bir hazine saklamış ve duvarı çabuk yıkılacak şekilde yapmıştı. Çocukları büyüyünce o duvar yıkılmış olacak, çocuklar da altınları bulacaklardı. Fakat duvar, adamın hesapladığından önce yıkılmaya başladı. Çocuklar görmeden başkaları görüp altınları alacaklardı. Ben duvarı düzelttim ve adamın iyiliğini kurtardım. Sen ise bunu anlamadın.

İşte senin ve benim anladıklarımızın farkı budur.”

*

Hızır aleyhisselam peygamber değilse bile Allah Teâlâ ona bahşettiği velayet makamında, bir alanda ders vermiş ve o da dersi iyi öğrenmişti. Musa aleyhisselam bir peygamberdi, üstelik en büyük beş peygamberden biriydi fakat sadece Allah’ın ona öğrettiklerini biliyordu. Hızır’ı kendinden az biliyor olarak tahmin etmesinde Musa aleyhisselam için eksiklik düşünemeyiz. Kur’an’ın ‘kelîmullah’ (Allah ile konuşmuş kişi) olarak tanıttığı bir insandan bahsettiğimiz unutulmamalıdır. Hz. Hızır böyle bir peygamberin ne seviyesine gelebilir ne de onu bir şekilde geçmesi mümkündür. Olaydaki esas nokta, Allah Teâlâ’nın Musa aleyhisselama bir ders vermeyi murad etmesidir.

Konunun mantikî sorgulamaları ve ilerleyişteki soru işaretlerinin cevabı, Rabbimizin bizi bu olaydan haberdar etmesindeki hikmetlerin tamamını bilemeyiz. Kullar olarak her şeyin cevabını bilmek zorunda da değiliz. Allah bu olayı bize anlatarak dersler çıkarmamızı istemiş ve işimize yarayacak, amelimizi artıracak, imanımızı güçlendirecek hakikatlere bu hadise vesilesiyle ulaşmamızı dilemiştir.

Musa aleyhisselam, halkın sorusuna verdiği cevapta bir nebze haklılık içeren bakış açısıyla tabii ki halkla mukayese edildiğinde kendisinin en iyi bilmekte olduğu zannından hareketle bu cevabı vermişti. Ancak ince bir ayrıntıyı kaçırmış, mesela “Allah’ın bildirdiği kadarıyla en iyi ben bilirim” demeyi bir an düşünmemiştir. Kendi bilmesinin mükemmel olduğu fikri üzerine de Allah onun bu tavrını düzeltmeyi dilemiş, ondan iyi bilen birilerinin varlığından kendisini haberdar etmişti. Lâkin bu, ondan iyi bir peygamber olduğu anlamına gelmeyip yalnızca Musa aleyhisselamın bildiğinden daha iyi bilen birilerinin bulunduğunu ona göstererek ifadesindeki yanlışlığı göz önüne sermekten ibaretti.

İnsan ‘bilmiyorum’ demeyi öğrenmedikçe ilim yoluna girmiş sayılmaz. Sırf imam-hatip lisesine gitmiş, ilahiyat fakültesinde okumuş, medresede birkaç sene geçirmiş olmakla insan her şeyi elinin altında zannederse belki Allah tekrar Hızır’ı gönderip haddini bildirmez insana ama Rabbinin katında cehaleti tasdik edilmiş olur. Üç kitap okumak, dört sohbet dinlemekle insan bir şeyler bilebilir ama bilmesi gereken her şeyi asla bilemez. Bildiğini zanneden, cahildir.

Bir ders daha çıkarmak mümkündür: Kim olursan ol, öğrenmek yolunda utanmayacak ve kibirli olmayacaksın. Az kibri olanın ilimden nasibi kesilir. Musa aleyhisselam gibi bir zat, kim olduğunu bilmediği birinin peşinden gidip öğreneceklerinin ardına düşmüş, bundan gocunmamıştır. İlim yolcusu böyle bir tavrın sahibi olacak ve çekinmeyecek, mahcup hissetmeyecek, “bunu anlamadım” veya “tekrar anlatabilir misin” demekten erinmeyecektir. Nitekim Musa aleyhisselam, karşısındaki kişinin büyük bir peygamber veya evliyadan bir zat olup olmadığını bilmiyordu; onu ‘bir kul’ olarak biliyordu sadece ve ona dahi bildiklerini öğretmesini söylemekten çekinmemiştir.

Kur’an ayetlerinden öğreniyoruz ki Hz. Musa, ulü’l-azm peygamberlerden biriydi. Resûlullah Efendimiz, Hz. İsa, Hz. İbrahim ve Hz. Nuh ile birlikte en büyük beş peygambere verilen bu özel isim, Allah’ın seçtiği en büyük beş insan için kullanılan bir tabirdir. Musa aleyhisselam, kendisine kitap (Tevrat) indirilecek kadar önemli konumu olan bir peygamberdi. Hızır aleyhisselam da Rabbinin bildirmesiyle bazı sırlar bilebilmişti. Demek ki Hızır aleyhisselam, Hz. Musa’nın bilmediği bazı şeyleri biliyordu. Bu durum bir kulun bazı şeyleri bilip diğer kulun bilmemesi hâlinde bilmeyenin hiçbir şekilde eksikliğine veya o konuyu bilen üstünlüğüne delâlet etmediğini öğretiyor. Örneğini de şöyle verebiliriz: İşini çok iyi yapan bir kalp cerrahı, mutfak işlerinden anlamayabilir. Mutfakta becerileri iyi olan birinin kalp cerrahından daha yetenekli olduğunu söyleyemeyiz. Böyle bir tespit mümkün değildir.

Her hâlükârda Hızır aleyhisselamın Musa aleyhisselamdan üstün olduğunu herhangi bir şekilde söyleyemeyiz.

Akılla düşünerek hareket eden Hazreti Musa, gördüklerine itiraz etmekte tamamıyla haklıydı. Üstelik onun gibi bir peygamberin gördüğü yanlışlara sessiz kalması tasavvur edilemezdi. Fakat biri aklını ve insanî bilgisini kullanırken diğeri Allah'tan gelen bilgi ve ilhamı kullanıyordu. Musa aleyhisselamın haksız çıkmasından ders alarak ulaşacağını sonuç şudur: Kim vahyin bulunduğu yerde onun karşısına aklını çıkarırsa mağluptur. Akıl gereklidir ama vahiyle karşı karşıya gelmediği zamanlarda. Vahiyle karşılaştığı zaman akıl yok hükmündedir.

Dikkat edilmesi gereken bir mesele: Musa aleyhisselamın 'en iyi bilen o olduğu' ifadesi esasen haram bir söz değildir. Bir topluluğa "Aranızda en iyi matematiği kim biliyor?" diye sorulsa en iyi bilen kendini göstermesi meşru bir davranıştır. Veya Kur'an'ı en iyi kimin okuduğunu sormamızın ve okuyanın öne çıkmasının da yanlış bir tarafı yoktur. Bu ne yanlıştır ne riya anlamına gelir; hatta sorulsa bilen kendini gizlemesinin yanlış olduğu bile söylenebilir. Öyleyse Allah Teâlâ niçin Musa aleyhisselamı ayıplamıştır?

Bu noktanın izahını şöyle açabiliriz:

İnsanların Allah'a kulluktaki mertebelerinin en üstündeki peygamberler arasında da zirveyi paylaşan en seçkin birkaç insandan biri olan Hazreti Musa var. En alt katmandaki sıradan Müslümanlar'dan yukarı doğru çıkıldıkça bir altta beyaz olanın, git gide daha beyaz olması istenir. Evliyalara katına gelindiğinde bembeyaz olmak yani beyazlıktan daha katmerli bir kıvam yeterse de peygamberler katında bembeyaz olmak bile yetmez, artık beyazlıktan başka hiçbir şeyi içinde bulundurmamayan bir ton lazımdır.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in haşyet ve huşu ile Allah'a yakarmasında en ufak pürüz söz konusu olmadığından en üst mertebededeydi. Bu nedenle sıradan Müslümanlar'a helâl olan bazı şeyler merteye yükseldikçe saflığı artan kimselere haramdır, denilmiştir. Mesela kahaşayla gülmek haram değildir; ancak peygamberler böyle gülmemişlerdir. Teheccüd namazı nafîle bir ibadettir, terk edilince günaha girilmiş olmaz; ama peygamber terk edince günah işler.

Dolayısıyla Musa aleyhisselamın o ifadesi, onun mertebesi için ağır bir hata kabul edilebilir. Bir haram işlemiş değildir ancak tercih hatası söz konusudur. Daha iyi bir sözü tercih edebilecekken yanlış bir ifadeyi diline getirmiştir.

Allah Teâlâ'nın kudretinin, azametinin ve dilediğini nasıl gerçekleştirdiğinin muhteşem örneklerinden olarak ölü bir balığın canlanıp tekrar suya dönmesi, tuhaf şekilde iz bırakarak ilerlemesi ve diğer hadiseler meydana gelmiştir. Bu hadisenin anlatıldığı sure Mekke'de inmişti ve Allah, kullarına azametinin nelere kadir olduğunu bildirmek istedi. Müminlere sabretmelerini ve sonuçta kazanmaları için motivasyon aşıladı.

*

Duvarı düzeltme işinde şöyle bir ayrıntı da var: Kur'an-ı Kerim, duvarın olduğu arazinin kendilerine miras kaldığı çocuklar için "*Babaları iyi bir adamdı*" (Kehf suresi, 82) buyuruyor. Adam iyi bir niyetle çocuklarına para bırakmak istiyor ancak planı hesapladığı gibi ilerlemiyor ve duvar erken çöküyor. Allah'ın birini gönderip duvarı düzelttirmesi ve çocukların paraya kavuşabilmelerini sağlaması, babalarının iyi (salih) biri olmasının hatırı için oluyor.

Ashab-ı kiramdan gelen nakillerde öğreniyoruz ki o iyi adam, çocukların birinci babaları (duvarı yapan) değil, yedinci göbekten dedeymiş. Hatırı için çocukların nasibine paranın kaldığı iyi baba, yedinci göbekten ve bu kişi takvalı biri olduğundan çocuklarına etki ediyor. Maneviyat ve bereket olarak o adamın takvası gidip yedinci torunlarını buluyor ve kurtarıyor.

İlim talebesinin susup hocasını dinlemeyi bilmesi gerektiği de çıkarılabilecek derslerden biridir. Hocasıyla arkadaş olan, ondan bir şeyler alabilirse de ilmini almaya yeterli olmaz. Hızır aleyhisselam

da öğreneceği şeyler konusunda yanlış tavra sürüklenen talebesini böyle uyarmıştır. Talebe, hocasına bir şeylerin yanlış olduğunu söyleyebilirse de uyarıldığında susup durmasını bilmelidir. Musa aleyhisselam temiz niyetle bilginin peşinden koşuyor, eksikliğini tamamlama gayreti gösteriyor. Bunu da bilen kişiden “Bana bildiklerini öğret” diyerek değil, onunla beraber olma talebiyle istiyor. Anlaşıyor ki âlimden bir hisse kapmanın yolu, onunla birlikte dolaşmak ve adeta çantası olmakla mümkündür.

Sabrın gerekliliği de herhâlde kıssadan çıkarılacak en önemli başlıklardan biridir. İlimin insandan kopacağı nokta, sabrının bittiği yerdir. Talebenin sabrı bitince ilimden nasibi de kesilir. Sadece sabreden muradına erer, acele edenlerse kaybeder. Bir ilim dalında dört yıl tahsil görüp diploma almak ilim tahsil etmiş olma mertebesi için yetmez; ilim bir olgunluktur ve bu süreç için belki dört yıl daha insanın kendini kitaplara vermesi gerekecektir. Okuduğu kitaplardan veya aldığı diplomadan sonra ‘olgunlaştığını’ zannetmesi başka, çok şey öğrendiğini düşünmesi başka şeydir insanın. İnsan çok şey öğrenmiş olabilir elbette, nitekim onlarca kere imtihana girerek diplomasını kazanmıştır. Fakat ilmin olgunluğu zamanla ortaya çıkar. Bunu da insanın kendisi belirlemez; bünyesi, kapasitesi, çevresi ve başka etkenlerin tesiriyle belki otuz sene sonra meydana çıkacaktır.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ. وَصَلَّى اللّٰهُ وَسَلَّمْ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِيْنَ.

Âlemlerin Rabbi Allah’a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.